

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

0 0 0 0 0 1 < 1

УДК 314.9

*В. М. Панасюк,
к. е. н., доцент, декан факультету обліку і аудиту,
Тернопільський національний технічний університет*

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРУ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

V. N. Panasyuk

*candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Accounting and Auditing,
Ternopil National Technical University*

THE IMPACT OF THE DEMOGRAPHIC FACTOR ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN UKRAINE

Процес розвитку соціальної інфраструктури, її динаміка, тенденції, закономірності визначаються набором факторів, які істотно впливають на досліджувану систему. Одним з таких факторів є демографічний. Стаття присвячена дослідженню впливу демографічної ситуації на розвиток соціальної інфраструктури України. Представлені провідні тенденції в демографічному русі населення країни. Проаналізовано сучасну структуру населення. Виявлено взаємозв'язок між демографічними тенденціями і умовами життя, що задовольняють потребам населення. Проведено аналіз матеріального стану населення.

The process of development of social infrastructure, its dynamics, trends, patterns are determined by a set of factors that significantly affect the investigated system. One of these factors is demographic. The article is devoted to the research of the influence of the demographic situation on the development of the social infrastructure of Ukraine. The leading trends in the demographic movement of the country's population are presented. The current structure of the population is analyzed. The relationship between demographic tendencies and living conditions, which satisfy the needs of the population, is revealed. The analysis of the material state of the population was carried out.

Ключові слова: *соціальна інфраструктура, демографічна ситуація, населення, соціальний розвиток, міграція.*

Keywords: *social infrastructure, demographic situation, population, social development, migration.*

Постановка проблеми. Людина є і буде найбільшим багатством будь-якої держави. Населення, поряд з природними і матеріальними ресурсами, як в соціально-економічному розвитку регіонів так і в розвитку соціальної інфраструктури,

відіграє тут вирішальну роль.

Тому, досліджуючи питання розвитку соціальної сфери, визначаємо демографічні проблеми як одні з основних, які необхідно вирішувати, забезпечуючи відтворювальний процес суспільства і природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демографічні процеси в Україні були об'єктом дослідження багатьох вчених ще в роки, коли вона належала до СРСР. Але тодішні наукові розробки потребують на сучасному етапі суттєвого переосмислення у контексті трансформаційних процесів, що відбуваються. Сьогодні особливої уваги заслуговують праці М. Долішнього, С. Злупка, Е. Лібанової, С. Пирожкова, С. Писаренко, О. Позняка, М. Птухи, М. Романюка та ін., в яких здійснено значний вклад у теорію деморозвитку. Однак треба зазначити, що проблеми впливу демографічних чинників на формування соціальної інфраструктури залишаються досі недостатньо дослідженими. З урахуванням цього збільшена увага до економічних досліджень різних аспектів функціонування ринку праці, проблеми зайнятості населення, а також демовідтворювальних процесів. Таке вивчення необхідне для встановлення основних напрямів комплексного соціально-економічного розвитку держави.

Постановка завдання. Дослідження демографічної ситуації в Україні як основи розвитку соціальної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливий фактор розвитку суспільства – демографічний, який відображає структуру і чисельність населення з одного боку, та з іншого є чинником матеріального виробництва.

Всупереч розповсюдженій думці щодо тенденцій скорочення населення за останні десятиліття слід зауважити, що загальний приріст населення в Україні почав скорочуватися ще на початку 60-х років ХХ ст. Так, у 1960 р. загальний приріст населення становив 628,4 тис. осіб, а в 1965 р. він склав вже 415,6 тис. осіб. В подальшому відзначалися незначні зростання приросту, але вже наприкінці 70-х років приріст населення значно знизився, і у 1979 р. становив всього лише 200 тис. осіб. Деяке зростання відбулося у 1986-87 рр., причиною якого був так званий „бєбі бум”, коли загальний приріст населення досяг 230 тис. чол., але це зростання було короткотермінове явище і, починаючи вже із 1988-89 рр., приріст населення почав знову зменшуватися, з 1991 р. в Україні маємо природне скорочення населення. В наступних роках масштаби скорочення зросли, і зараз щороку маємо загальне скорочення населення в межах 400-350 тис. чол. Слід відмітити, що за останні роки населення зменшується виключно за рахунок природного скорочення, яке не перекриває незначний міграційний приріст населення: за 2015 рік ці показники склали відповідно 229 і 13,4 тис. осіб [9].

Якщо проаналізувати ситуацію по Україні в цілому, то ситуація в різних регіонах відрізняється. На природний приріст населення на теперішній час значною мірою вплинула ситуація, що склалася в країні. Такі області як Луганська та Донецька із-за бойових дій втратили лідируючі позиції і опинились в аутсайдерах. Єдиний ареал на Україні, в якому протягом значного історичного періоду зберігався природний приріст населення, формується такими областями, як Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Львівська, Волинська та Чернівецька області. Одним з основних факторів стабільного природного приросту населення цього регіону є сприятлива вікова структура населення. Тут найбільш молоде населення в Україні і природно – найвищий потенціал демографічного відтворення [9].

Якщо кількість населення в регіоні зменшується, то наслідком цього є погіршення соціально-економічного його становища. Це перш за все стосується співвідношення території і чисельності населення. Показник щільності населення регіону показує ступінь концентрації розміщення населення по території.

Середня щільність населення України з 1990 р. по 2015 р. зменшилася з 86 осіб на 1 кв. км до 71 особи. В порівнянні з країнами ближчого і дальнього зарубіжжя він має значні відмінності. Якщо Болгарія в різні періоди не значно відрізнялась від України, то деякі країни Європи мають цей показник в рази більший.

В регіонах України відмічаємо значну диференціацію. (табл.1) В 2015 р. відмічаємо зменшення показника майже за всіма регіонами в порівнянні з 2008 роком. (за виключенням Рівненської і Чернівецької областей, де відбулось навіть деяке його підвищення). В цілому по Україні 102 особи на 1 кв. км (найвищий показник) маємо у Дніпропетровській області, а найнижчий – 33 ос. на 1 кв. км – у Чернігівській області відповідно. Кращі умови для проживання і діяльності людей (чорноземні ґрунти, клімат, річки, озера і т.д.) спостерігаємо у смугах розселення лісостепової зони.

За даними статистичних збірників [9] відмічаємо значну диференціацію чинників щільності у високоурбанізованих районах (міського) та сільського населення. Наразі характерно зниження показників щільності у регіонах, які традиційно вважаються сільськими: центральні та західні райони країни.

Що стосується міського населення, то показники найвищі має місто Київ, південні регіони (Одеський, Миколаївський), а також Львівський, Харківський та Вінницький.

На протязі останніх 20 років нашу країну відносять до високоурбанізованих територій.

Таблиця 1.
Регіональний розподіл за показником щільності населення*

Регіони України	Щільність, осіб на 1 км ²					
	2008	2009	2010	2011	2012	2015
АР Крим	76	76	75	75	75	
Вінницький	64	64	63	63	62	60,7
Волинський	51	51	51	51	51	51,8
Дніпропетровський	108	108	107	106	105	102,7
Донецький	176	174	172	171	169	162
Житомирський	44	44	44	43	43	42,1
Закарпатський	102	102	101	101	101	98,6
Запорізький	69	68	67	67	66	65
Івано-Франківський	100	99	99	99	99	99,3
Київський	62	62	61	61	60	61,5
Кіровоградський	44	43	42	42	41	39,8
Луганський	91	90	89	88	87	83,2
Львівський	118	118	117	117	117	116,2
Миколаївський	49	49	49	48	48	47,33
Одеський	72	71	71	71	71	71,9
Полтавський	54	53	53	52	52	50,4
Рівненський	57	57	57	57	57	57,9
Сумський	52	51	50	50	49	47,1
Тернопільський	81	80	80	79	79	77,4
Харківський	90	90	89	89	88	86,9
Херсонський	39	39	39	38	38	37,5
Хмельницький	67	66	66	65	65	63,07
Черкаський	64	64	63	62	62	59,9
Чернівецький	112	112	111	111	111	112,4
Чернігівський	37	36	36	35	35	33,1
м. Київ	3212	3244	3274	3301	3331	3409
м. Севастополь	350	351	351	351	352	
Україна	78	77	77	76	76	71,1

*Складено за [9]

Проте кількість сільського і міського населення зазнає значних скорочень. Особливо за останні 10 років скоротилась кількість сільського населення. Хоча зазначені показники значно відрізняються по областях. Хоча перепису населення вже не було значний час і точні дані наразі відсутні, все ж можемо констатувати той факт, що кількість населення в Україні зменшилась. І велику роль в цьому зіграла міграція населення.

Таким чином, розміщення населення по території та особливості його зосередження в різних типах поселень обумовлені специфікою соціально-економічного розвитку країни, конкретними зрушеннями в економічній і соціальній сферах, а також у територіальній структурі і організації національного господарства, особливо галузей матеріального виробництва [9].

З кінця 90-х міграційні процеси (як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному) мають різну динаміку, яка постійно змінюється. Вони мають різну інтенсивність, спрямованість, тривалість залежно від багатьох причин.

У 2015 році спостерігається позитивне сальдо міграцій, що пов'язано з воєнними діями на сході країни, світовими

кризовими процесами та новою проєвропейською політикою України.

Україна постійно приймає біженців із „гарячих точок” СНД – Чечні, Азербайджану, Грузії, Таджикистану та ін. країн. Наша держава внаслідок зручного географічного положення (на шляху із Азії у Європу) є регіоном, через який здійснюється нелегальна міграція людей із Південної і Південно-Східної Азії в європейські держави.

В 2015 році ці процеси посилюються і в зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

За даними Міжнародної організації з міграції, більшість працюючих за кордоном українців зайнята у сфері будівництва, сільського господарства і торгівлі.

Згідно даних звіту державної статистики форми 1-ТМ (що є заниженими і значно відрізняються від наявного стану речей) можна зробити висновки щодо поширеності міграцій за видами економічної діяльності. На першому місці серед галузей для українських мігрантів виступає транспорт і зв'язок і складає 85% від загальної кількості мігрантів, на другому – будівництво – 4%, на третьому місці готельно-ресторанний бізнес та рибне господарство – 3%, сільське господарство, мисливство, та лісове господарство, колективні, громадські та особисті послуги складають 2% від загальної чисельності осіб, що приймають участь в трудових міграційних процесах, обробна промисловість складає 1%, оптова і роздрібна торгівля, охорона здоров'я та соціальна допомога, а також послуги домашньої прислуги займають незначне місце у формуванні трудової еміграції [9].

Серед осіб, що виїхали за кордон, переважна частина працездатна. Частка Мігрантів-чоловіків займає більший відсоток ніж мігрантів-жінок. Народження та виховання дітей є основною причиною такої диспропорції (рис. 1).

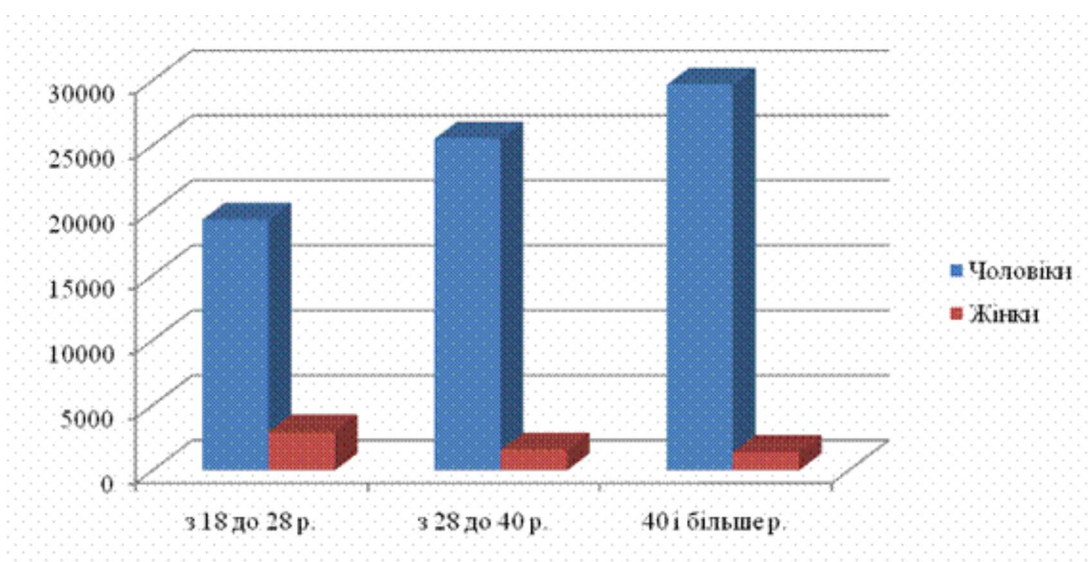

Рис. 1. Статеві-віковий розподіл громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за 2015 р.

Так, за даними звіту форми 1-ТМ, у 2015 році офіційними посередниками працевлаштовано за наймом в іноземних роботодавців 80029 осіб, а чисельність громадян України, які працюють по договорам підряду за кордоном постійно зростає, що говорить про зростаючі потреби перед усім Заходу в дешевій робочій силі та лібералізації державної політики європейських країн по відношенню до України.

У розрізі статево-вікової структури, у 2015 році за наймом були працевлаштовані з 18-28 років 24% чоловіків та 4% жінок, з 28-40 років працевлаштовано 32% чоловіків та 1,3% жінок, після 40 років працевлаштовано 37% чоловіків та 1,7% жінок [9].

Показники, що свідчать про відтік висококваліфікованих кадрів з країни, свідчать про негативні тенденції, що складаються на ринку праці та в майбутньому можуть позначитись на соціально-економічному розвитку держави. Така ситуація має слугувати сигналом для державних органів влади про зміну політики в галузі підготовки і перепідготовки кадрів, їх забезпечення високооплачуваними робочими місцями та зміну мотивації молоді до від'їзду за кордон.

За останні 2011-2015 рр. збільшилась кількість трудо-емігрантів, які мають базову загально середню освіту (з 11,7% у 2014 році до 14,9% у 2015 році від загальної кількості емігрантів). Особи з низьким рівнем освіти мають заздалегідь невеликі можливості працевлаштування за кордоном через низьку кваліфікацію. У період з 2010-2015 кількість емігрантів з повною вищою освітою збільшилась з 15917 до 28183 осіб, з базовою вищою – з 4960 до 9909 осіб, з професійно-технічною – від 17906 до 27662 осіб, з повною загально середньою – збільшилася від 5169 до 11642 осіб [9].

Гострою залишається проблема нелегальних емігрантів. Останнім часом все частіше оприлюднюються факти про порушення трудових прав та можливостей їх захисту.

Кількість іноземців, які тимчасово працюють в Україні, зменшилась з 12800 осіб в 2012 році до 9020 в 2015 році. При чому кількість іммігрантів із країн СНД має загальну тенденцію до зменшення. Так, загальна кількість трудових мігрантів, що тимчасово працюють в Україні в 2012 році становила 30608 осіб, а за 4 роки їх кількість зменшилась до 16301 особи (табл.2). Так, у 2012 році зафіксовано 8003 особи (найбільше з країн СНД, крім Росії) з Туркменістану, що перебували з ціллю заробітку в Україні, а у 2015 році їх чисельність зменшилась майже у 7 разів і склала 1032 особи, що стосується Росії, то тут зменшення іммігрантів відбулося через ускладнення політичної ситуації між двома країнами.

Таблиця 2.
Імміграція до України у 2012-2015 рр.*

Імміграція до України у 2012-2015 рр.				
Країни	Чисельність іммігрантів, осіб			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Чисельність іноземців, які тимчасово працюють в Україні, усього	12800	11700	9113	9020
Із країн СНД:	30608	27198	23910	16301
Азербайджану	3441	2560	2276	1626
Білорусії	1814	1531	1050	803
Вірменії	1149	944	819	651
Грузії	1728	1340	1023	902
Казахстану	813	719	457	252
Киргистану	204	137	94	71
Молдови	3970	3254	2677	1585
Росії	16001	14817	14818	10293
Таджикистану	475	381	282	142
Туркменістану	8003	3929	2570	1032
Узбекистану	2741	2855	1437	878
З інших країн	36002	21633	15195	12424

* Складено за [9]

Також така ситуація може пояснюватись глобальною економічною кризою, в період якої значно погіршилась ситуація на ринку праці як в країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах, що безпосередньо вплинуло на скорочення притоку іноземної робочої сили та повернення на батьківщину трудових мігрантів з-за кордону.

Основними учасниками трудових міграцій являються особи віком з 28 до 40 років, які вже мають певний досвід і кваліфікацію і складають 41,7% від загальної чисельності іммігрантів, причому 90,5% складають чоловіки і лише 9,5% – жінки.

Рівень участі представників з 18 до 28 років складає 18,7% та в інтервалі 40 і більше років – 39,5% від загальної чисельності трудових іммігрантів. Кількість чоловіків у цих вікових категоріях також значно переважає [9].

Ситуація з міграцією, що склалася в Україні, є критичною. За кордон від'їжджає найактивніше та освічене населення працездатного та відтворювального віку, тому забезпеченість України трудовими ресурсами зменшується. Для запобігання депопуляції нації необхідне негайне втручання уряду та проведення ним грамотних законодавчих, організаційних і господарських заходів у сфері соціально-демографічної політики, спрямованих на створення нових робочих місць з гідною заробітною платнею і відповідною соціальною захищеністю. Ці заходи повинні сприяти зменшенню числа емігруючого населення і повернути, в першу чергу, українських молодих спеціалістів та досвідчених фахівців різних сфер діяльності, які набули досвіду за кордоном [9].

Регіональна диференціація демографічної ситуації в Україні зумовлена комплексною дією різноманітних природно-

географічних, історичних, економічних, політичних факторів, таких, як різний ступінь розвитку господарської та соціальної інфраструктури, структура виробництва, регіональні відмінності рівня та якості життя населення, специфіка ринків праці, особливості способу життя сільського та міського населення, передусім у мегаполісах, динаміка міграційних процесів, тенденції урбанізації, екологічна ситуація, культурно-історичні традиції тощо. Особливо гостро дія соціальних та природних умов життєдіяльності населення проявилася в регіонах Донбасу та Придніпров'я, де сформувалися високоурбанізовані території з високим рівнем забруднення атмосферного повітря, води, ґрунтів та продуктів харчування; усе це знижує показники здоров'я населення, зокрема дітей. Негативний вплив на відтворення населення України ще довго матиме і значне радіоактивне забруднення її території. Нині понад 3 млн. чоловік проживає на території з різним ступенем радіоактивного забруднення, що погіршує стан демовідтворення. Насамперед, це такі області України, як Київська, Житомирська, Волинська, Рівненська та Чернігівська.

Значна міжрегіональна диференціація спостерігається й за показниками розвитку ринку праці та рівня доходів, які є вагомими чинниками соціального розвитку. Наведемо лише окремі приклади: співвідношення максимального та мінімального рівнів безробіття, розрахованих за методологією МОП, за січень-жовтень 2015 р. становить 1,9 рази, середньомісячної заробітної плати – 1,6 рази, а обсяг реалізованих послуг на одну особу – 4 рази, валовий регіональний продукт на одну особу – майже 3 рази. Впродовж останніх п'ятнадцяти років коефіцієнт міжрегіональної варіації тривалості життя зріс на 133%, природного скорочення населення – на 38%, смертності від нещасних випадків, отруєнь і травм – на 25% [9].

Якщо говорити про покращення ситуації в країні на ринку праці, то органам державної влади необхідно вдосконалювати податкову систему, створювати нові робочі місця (тим самим запобігати зростанню безробіття), реструктуризувати регіональну економіку, забезпечити соціальну підтримку різних верств населення, вдосконалювати оплату праці та проводити інші заходи по забезпеченню покращення життя населення регіону.

Звичайно, останні роки не врівноважили тенденцію не рівномірного попиту на ринку праці в різних регіонах, проте чітко зрозумілі причини диференціації даного індексу по різних регіонах. Це, насамперед ступінь урбанізації населення, інвестиційна привабливість регіону, рівень сільськогосподарського виробництва в регіоні. Тому, аналізуючи кореляційні зв'язки між цими параметрами, можемо порівняти коефіцієнти кореляції, наведених в таблиці 3.

Таблиця 3.
Порівняння коефіцієнтів кореляції за 2015 рік*

	Чис-ть нас-ня	Природний рух	Міграція	Доходи нас-ня	Витрати нас-ня	Середня зарплата	Екон. активне насел.	Зайнятість насел.	Рівень безробіття
Чис-ть нас-ня	1	-0,711	0,4087	0,8877	0,744	0,5643	0,9968	0,9955	0,8729
Природний рух	-0,711	1	-0,0894	-0,4717	-0,2378	-0,1167	-0,7136	-0,7049	-0,7836
Міграція	0,4087	-0,0894	1	0,4373	0,5179	0,4099	0,4118	0,4266	0,0403
Доходи населення	0,8877	-0,4717	0,4373	1	0,9591	0,8543	0,9099	0,9164	0,6469
Витрати населення	0,744	-0,2378	0,5179	0,9591	1	0,9178	0,7733	0,7847	0,4329
Середня зарплата	0,5643	-0,1167	0,4099	0,8543	0,9178	1	0,6056	0,6198	0,2378
Екон. активне насел.	0,9968	-0,7136	0,4118	0,9099	0,7733	0,6056	1	0,9997	0,8576
Зайнятість насел.	0,9955	-0,7049	0,4266	0,9164	0,7847	0,6198	0,9997	1	0,8444
Рівень безробіття	0,8729	-0,7836	0,0403	0,6469	0,4329	0,2378	0,8576	0,8444	1

* Складено за [9]

Аналізом кореляційного зв'язку між показниками, що відображають рівень життя населення та демографічними показниками виявлено, що найбільш тісні залежності виявилися між такими параметрами: чисельність населення і економічно активне населення; чисельність населення і рівень зайнятості; чисельність населення і рівень безробіття; чисельність населення і рівень доходів населення. Достатньо стійкі залежності між показниками чисельності населення і міграції, чисельності населення і витрат населення, чисельності населення і середньої заробітної плати. Подібна ситуація, але з наявністю зворотної залежності має місце за показником природного руху населення. Показник міграції населення найбільш тісно корелює з показником „витрати населення”. Виявлено також тісну залежність між доходами населення і витратами, чисельністю економічно активного населення, зайнятістю та рівнем безробіття. Подібна ситуація наявна і за показником „витрати населення”. В цілому за результатами проведених розрахунків можна зробити висновок про наявність тісної залежності між демографічним потенціалом та показниками життєвого рівня населення., звідси випливає, що для його забезпечення необхідно, в першу чергу, стимулювати покращення демографічної ситуації. І навпаки: підвищення показників рівня життя населення стимулює народжуваність та призводить до покращення показників демографії.

Необхідність держаного регулювання пропозицій та попиту на робочу силу на ринку праці вказує на необхідність розробки нових законів, що відповідно зможуть регулювати соціальні, економічні та демографічні проблеми.

Підготовка фахівців, що зможуть кваліфіковано вирішувати проблеми на регіональних ринках має вирішальне значення для інтелектуального відтворення нації.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що найвищі значення коефіцієнти територіального зосередження випуску студентів були у м. Київ, Дніпропетровському, Харківському, регіонах. Ці регіони є головними у підготовці висококваліфікованих спеціалістів у державі. Найменші показники мали аналогічно західні регіони, де навчалось близько 6,5 % загальної чисельності студентів України [9].

Тільки освічене та матеріально забезпечене населення може забезпечити економічне зростання держави. Тільки висока заробітна плата та соціальне забезпечення населення регіону можуть свідчити про задоволення населення в своїх потребах. Глибока міжрегіональна диференціація доходів населення України пояснюється різними відмінностями в розмірах середньої заробітної плати та пенсій в індустріальних та сільськогосподарських областях (рис. 2).

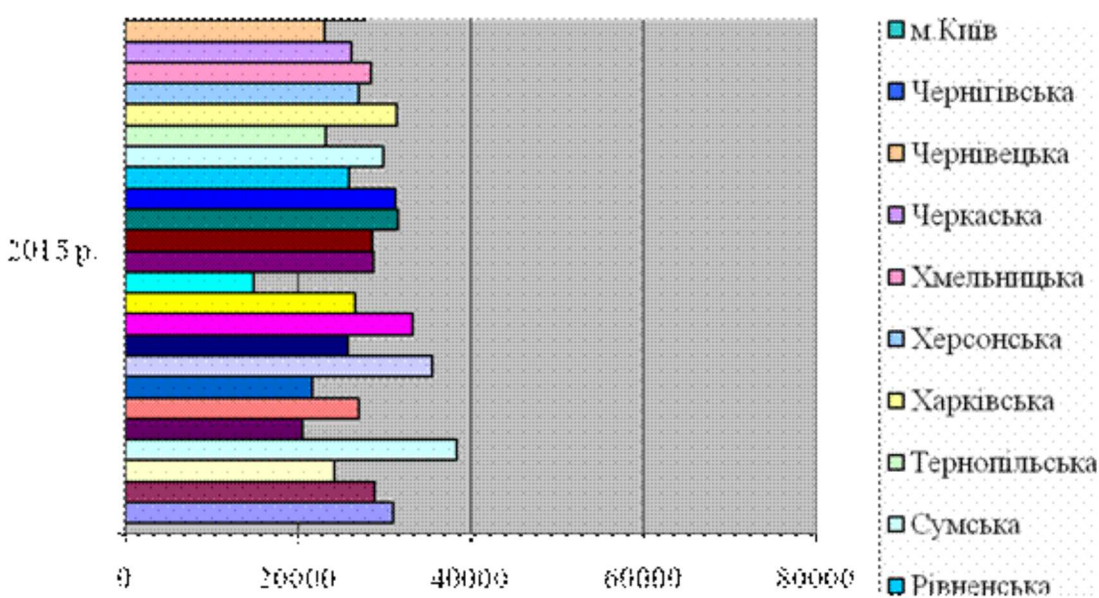

Рис. 2. Регіональний розподіл матеріального стану населення у 2015 році

Аналіз матеріального стану населення за 2012-2015 рр. показує зміни в позиціях, що займають регіони відносно цього показника. Але регіони-лідери та регіони-аутсайтери практично незмінні.

Динаміка рівня життя населення є найбільш містким показником довгострокової ефективності соціальної та

економічної політики, яка здійснюється в державі. Саме зважаючи на це її моніторингу приділяється першорядна увага в основних міжнародних рейтингах. Так, найвідомішим і найбільш інтегрованим показником оцінки рівня та якості життя є Індекс людського розвитку (ІЛР), що розраховується ООН з 1990 року.

Загалом Україна у 2015 році посідала в рейтингу з розвитку людського потенціалу 85-е місце й порівняно з 2010 роком погіршила свій показник на сім позицій.

Про це йдеться у звіті з людського розвитку „Подолання перешкод: людська мобільність та розвиток”, оприлюдненому в Києві комісією Програми розвитку ООН [9].

У звіті, зокрема, подається рейтинг 182 країн за Індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП), у його розрахунках використано три показники: ВВП на душу населення, тривалість життя, рівень освіченості.

Нинішнього року ІРЛП був розрахований на базі статистичних даних агенцій ООН та інших міжнародних організацій за 2014 рік. Тобто показники Індексу розвитку людського потенціалу не відображають наслідків глобальної економічної кризи.

Згідно зі звітом, найвищий Індекс розвитку людського потенціалу в Норвегії, за нею йдуть Австралія, Ісландія, Канада, Ірландія. США на 13 місці, Британія – на 21-му, Німеччина – на 22-му. Серед країн з „найвищим розвитком” є й Об’єднані Арабські Емірати.

Пострадянські країни-члени ЄС переважно потрапили в категорію „високий розвиток”. Росія у цій категорії – 71 місце, між Албанією та Македонією. Білорусь зайняла 68-ме місце.

Україна (85 місце) разом із Вірменією (84) починає категорію „середній рівень розвитку”. 86-ту „сходику” посів Азербайджан, Грузія – 89-ту. Китай – 92-ту, Молдова – 117-ту, Індія на 134 місці. Категорію завершує Нігерія.

В категорії дуже низького розвитку – переважно бідні африканські країни. Афганістан – на передостанньому, 181-му, місці.

Дослідження показує, що різниця в середній тривалості життя між межовими Норвегією та Нігером становить близько 30 років.

Половина населення в найбідніших 24 країнах є неграмотною.

Крихітний Ліхтенштейн, де живе тільки 35 тисяч людей, має найвищий ВВП – близько 85 тисяч доларів на людину. Найбіднішою є Демократична Республіка Конго – середній річний прибуток там менше ніж 300 доларів на людину.

Звіт-2013 висвітлює проблеми міграції. За даними Держкомстату України, у 2013 році кількість мігрантів становила 1 млн. 406,6 тис. осіб. Головні причини, за даними звіту ООН, – низька зарплата, відсутність робочих місць та несприятливі екологічні умови.

За даними звіту, в Україні нині перебуває 12 тисяч іноземців, найбільше – з Росії, Польщі, Китаю та В’єтнаму. За прогнозами, у найближчі 2 роки, за сприятливих економічних умов, ситуація не зміниться.

У 2015 році грошові перекази мігрантів становили 370 млрд. дол. США в світі. З них у регіон країн СНД надійшло близько 16 млрд. дол. США, а в Україну – 4,5 млрд. дол. [239].

Висновок. Дослідження демографічних передумов становлення в Україні економічної моделі соціально орієнтованого типу показало, що за основними показниками: чисельність населення, природній та міграційний рух, статеві-вікова структура тощо в динаміці за 2010-2015 рр. у всіх регіонах України спостерігаються негативні тенденції. Тимчасове покращення демографічної ситуації в періоди так званого „буму народжуваності” не дозволяє в цілому стверджувати про наявність позитивних зрушень. Визначені кореляційні залежності між демографічними показниками та показниками життєвого рівня населення дали змогу виявити тісну залежність між основними зазначеним вище параметрами. Отже, можна зробити висновок про те, що стабілізація демографічної ситуації неможлива без покращення життєвого рівня населення і навпаки: покращення демографічної ситуації стимулює підвищення рівня життя населення.

Таким чином, населення – це не тільки первинна основа формування соціальної інфраструктури, але і важливий фактор її подальшого розвитку. Населення одночасно виступає і об’єктом надання послуг та суб’єкта їх створення шляхом трудової діяльності працівників підприємств, організацій та закладів інфраструктури. Розвиток інфраструктури залежить від демографічної ситуації в регіонах, від темпів відтворення населення, частки непрацездатних у його структурі, рівня зайнятості трудових ресурсів у виробничих процесах. Система розселення населення формує територіальну форму (каркас) функціонування соціальної інфраструктури. Демографічний фактор розвитку соціальної інфраструктури дає можливість більш раціонально організувати її функціонування в галузевому та територіальному розрізі, виходячи з концентрації населення та демографічних особливостей територій

Література.

1. Niemets L. Demographic Transformation of Ukrainian Urbanized Regions (based on for example of the Kharkiv region / L. Niemets, K. Segida, T. Pogrebyski // Київський географічний щорічник. Науковий збірник. – Вип. 8. – 2013. – К.: КВ УГТ, 2013. – с. 52–55
2. Гесць В. М. Суспільство, держава економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Гесць. – К. : НАН України, Інститут економіки та прогнозування, НАН України . – 2009. – 864 с.
3. Гіпотези перспективних тенденцій міграцій населення до 2050 р. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.selyam.net/docs/3400/index-39877.html?page=24>.
4. Денисенко, Ю.А. Демографічна ситуація в Україні в контексті соціологічного аналізу / Ю.А. Денисенко. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.cgiirbis.
5. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. – 656 с.
6. Лібанова, Е.М. Демографічні перспективи України: 2000-2075 роки / Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, О.В. Позняк, П.Є. Шевчук, В.С. Шишкін // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – Вип. 11. – С. 126-141.
7. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
8. Морщенок, Т.С. Демографічні передумови формування трудового потенціалу / Т.С. Морщенок. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.cgiirbis_64.exe?C21COM.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References.

1. Niemets L. Demographic Transformation of Ukrainian Urbanized Regions (based on for example of the Kharkiv region / L. Niemets, K. Segida, T. Pogrebyski // Kyi'vs'kyj geografichnyj shhorichnyk. Naukovyj zbirnyk. – Vyp. 8. – 2013. – К.: KV UGT, 2013. – s. 52–55
2. Gejec' V. M. Suspil'stvo, derzhava ekonomika: fenomenologija vzajemodii' ta rozvytku / V. M. Gejec'. – К. : NAN Ukraï'ny, Instytut ekonomiky ta prognozuvannja, NAN Ukraï'ny . – 2009. – 864 s.
3. Gipotezy perspektivnyh tendencij migracij naseleennja do 2050 r. – [Elektronij resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.selyam.net/docs/3400/index-39877.html?page=24>.
4. Denysenko, Ju.A. Demografichna sytuacija v Ukraï'ni v konteksti sociologichnogo analizu / Ju.A. Denysenko. – [Elektronij resurs]. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.cgiirbis.
5. Kucenko V. I. Social'na bezpeka v konteksti stalogo rozvytku / V. I. Kucenko, V. P. Udovychenko. – Chernigiv : Vydavec' Lozovyj V. M., 2011. – 656 s.
6. Libanova, E.M. Demografichni perspektivy Ukraï'ny: 2000-2075 roky / E.M. Libanova, O.V. Makarova, O.V. Poznjak, P.Je. Shevchuk, V.S. Shyshkin // Zajnjatist' ta rynek pracj: Mizhvid. nauk. zb. – К.: RVPS Ukraï'ny NAN Ukraï'ny, 1999. – Vyp. 11. – S. 126-141.
7. Ljuds'kyj rozvytok regioniv Ukraï'ny: analiz ta prognoz (kolektyvna monografija) / Za red. chl.-kor. NANU, d.e.n., prof. E.M. Libanovoi'. – К.: In-t demografii' ta social'nyh doslidzhen' NAN Ukraï'ny, 2007. – 328 s.
8. Morshhenok, T.S. Demografichni peredumovy formuvannja trudovogo potencijalu / T.S. Morshhenok. – [Elektronij resurs]. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.cgiirbis_64.exe?C21COM.
9. Oficijnyj sajт Derzhavnogo komitetu statystyky Ukraï'ny. – [Elektronij resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016 р.

Бропу

ТОВ "ДКС Центр"